

Litteratur.

J. B. Hjort: Justismord. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1952. Anm. af professor Johs. Andenæs.

„Studiet av justismordet har interesse i flere henseender.

For det første belyses herved rettsvesenets prinsipper og gode sider. Mot bakgrunnen av det patologiske trer det sunne klart og tydelig frem.

For det annet klarlegger studiet hvilke krefter det er som bringer retten på avveie, krefter som det er nødvendig å kjenne for å kunne verne mot dem.

For det tredje viser selv justismordet menneskenes inngrodde respekt for retten. Under studiet av justismordet spør en seg stadig: Hvorfor går makthaverne omveien om en „rettssak“, hvis hulhet enhver kan gjennomskue, for å ta livet av en forsvarsløs motstander? Hvorfor avlives motstanderen ikke uten alle disse falske formaliteter. Svaret må søkes i en trang som må være nedlagt i menneskene, en trang til å rettferdiggjøre sine handlinger.“

Slik begynner h.r. advokat Hjort sin bok om justismordet. Han har samlet 11 saker eller grupper av saker som han mener i større eller mindre grad kommer inn under betegnelsen justismord; listen begynner med Jesus fra Nazareth og slutter med krigsforbrytersakene etter den annen verdenskrig. Blandt andre saker som er omtalt kan nevnes Anne Boleyn, Griffenfeld, riksrettssaken i 1884, Dreyfus-saken, Hette-saken, riksdagsbrannen og Eilifsen-saken. I en innledning og en etter-skrift gir forf. sine prinsipielle refleksjoner omkring emnet.

Bokens sterke side ligger i fremstillingen av de enkelte saker. Den er klar og nøktern, uten forsøk på artisteri eller kunstig dramatisering. Stoffet er i seg selv så dramatisk og fengslende at det holder leserens interesse oppe uten kunstige stimulanser. Fremstillingen bygger bare i liten utstrekning på direkte kildestudier; i en liten litteraturfortegnelse til hvert kapittel vil leseren finne de verker som forf. har bygget på.

Fortegnelsen over de skildrede saker vil kanskje få leseren til å spørre hva forf. forstår med et justismord. Han vil ikke ta med under begrepet ethvert tilfelle hvor en person blir uskyldig dømt. Enkelte slike tilfelle er uunngåelige selv i det best ordnede rettssamfunn, fremlever han, og må betraktes som hendelige uhell. På den annen side vil han ikke begrense begrepet til de tilfelle hvor rettsapparatet bevisst er brukt som middel til en rettskrenkelse. Han vil også ta uaktsomhetstilfellene med. Dette er forklaringen på at boken ved siden av kyniske mord kamuflert som rettsavgjørelser, tar med andre saker hvor behandlingen i høiden lider av uforsettlige feil.

For forf. er enhver bevisst eller uaktsom krenkelse av de grunnleggende prinsipper for rettergangen justismord, og blandt disse grunnleggende prinsipper tar han ikke bare med kravet om upartiske dommere og redelig rettergang, men også kravet om en straffelov vedtatt forut for handlingen og kravet om forholdsmessighet mellom brøde og straff. Enhver straffedom uten hjemmel i lov, eller med hjemmel

i en tilbakevirkende lov, betrakter han derfor som et justismord. Det er særlig på dette grunnlag han retter sin kritikk mot de alliertes krigsforbrytersaker. For en nordmann kunne det ha vært vel så naturlig å nevne våre egne krigsforbrytersaker, især Klinge-saken (Rt. 1946 s. 196), hvor dødsstraff ble ilagt på grunnlag av en tilbakevirkende lovgivning. I stedet nevner forf. de norske myndigheter med honnør i denne forbindelse fordi de fant det nødvendig å fastslå straffen for krigsforbrytelser i lov i stedet for å holde seg direkte til den folkerettslige sanksjon, og fordi straffbarheten ble begrenset til handlinger begått i strid med krigens lover og sedvaner. Etter forf.s standpunkt forøvrig burde det avgjørende være at en person blir dømt til døden etter en lov som ikke eksisterte, da han foretok sin handling.

På et annet punkt vil forf.s begrepsbestemmelse antagelig virke fremmed for de fleste. Han gjør nemlig justismordet til et rent *formelt begrep*. Det avgjørende er ikke om domfelte i virkeligheten er uskyldig, men om han er dømt på utilstrekkelig bevis. I omtalen av Hetle-saken fremheves det således uttrykkelig at det ved en korrekt bedømmelse av saken er likegyldig om de domfelte var uskyldige eller ikke. „Det som må interessere oss alminnelige mennesker er dette: Var det bevist *beyond any reasonable doubt* at Hetlekarene var skyldige? Eller var det en tvil til stede som etter hele vårt rettergangssystem burde ha ledet til frifinnelse?“ Den menneskelige side av saken, „at dommen over dem selvsagt er ennu verre, hvis de . . . var uskyldige“, blir bare nevnt som en mindre vesentlig reservasjon. For meg — og jeg antar de fleste andre — er det nettopp spørsmålet om den dømte er uskyldig som er kjernepunktet. Hvis han er skyldig, lider han sin straff med rette, selv om prosessreglene er krenket. For å ta en parallell fra et annet område: Uforsiktig omgang med skytevåpen er klanderverdigg, men ikke særlig egnet til å sette våre følelser i sving. Først hvis det skjer en ulykke, blir det tragedie av det.

Denne understreking av det formelle henger antagelig sammen med forf.s (angelsaksisk påvirkede?) oppfatning av bevisførsel og bevisvurdering. Han fremstiller kravet om bevis for tiltaltes skyld på en slik måte at det skal foreligge et objektivt mål av bevis. Dersom tiltalte blir domfelt uten et slikt objektivt mål av bevis, foreligger justismord. Denne oppfatning er vel en reminisens av den legale bevisteori. Etter prinsippet om fri bevisvurdering er det avgjørende om dommeren føler seg overbevist ved det som er fremkommet i retten. Loven gir ingen regler om de enkelte bevisers verdi. Det er en psykologisk motivasjon det er spørsmål om, ikke en regneoperasjon. Tilstrekkelig bevis er det bevis som overbeviser dommeren. Og da folk både oppfatter forskjellig og reagerer forskjellig på samme inntrykk, er det klart at det som er nok til å overbevise den ene, ikke alltid er nok til å overbevise den andre. Hvor en dommer føler seg overbevist og domfeller, er det derfor meget vanskelig for en annen å si at her foreligger ikke tilstrekkelig bevis, her burde ikke ha vært domfelt. Det kan si er i alminnelighet bare, at dette bevis er ikke tilstrekkelig til

å overbevise *meg*. Hvilken bevisvurdering som er den riktige, kan en først få oppklart dersom det senere, f. eks. ved tiltaltes tilståelse eller på annen måte, blir helt klarlagt om tiltalte var uskyldig eller ikke.

Et lite spørsmålsteget blir likevel sittende igjen. Har vi ikke alle en viss følelse av at det er enkelte bevismidler som det er vanskeligere å bygge en dom på enn andre, selv om de for ens egen overbevisning med hensyn til skyldspørsmålet kan ha like stor betydning? Tiltaltes reaksjoner i retten, hans minespill, hans blikk o. s. v. kan for dommerens personlige oppfatning av skyldspørsmålet veie vel så meget som mange av påtalemyndighetens vitner. Men vil ikke dommeren, selv om han føler seg personlig helt overbevist om at tiltalte er skyldig, nøle med å domfelle hvis det mer objektive bevismateriale er tynt?

Forf.s alminnelige refleksjoner er båret av sterk rettspatos og inneholder mange kloke ting, men også en del angripelige eller direkte misvisende synspunkter eller opplysninger. Jeg skal nevne noen ting jeg har festet meg ved.

Det er etter mitt skjønn ulogisk å si som forf. at det viktigste formål med strafferettspleien er å forhindre at en uskyldig blir dømt. Uten strafferettspleie ville ingen bli dømt, hverken skyldige eller uskyldige. Det er derfor klart at det er hensynet til å få de skyldige dømt som er det primære formål for strafferettspleien. Å hindre at en uskyldig blir dømt er et viktig hensyn, som kan begrunne garantier og restriksjoner av forskjellig art, men det er ikke noe positivt formål for strafferettspleien.

Det er ikke riktig når forf. hevder at de nye beredskapslover fastslår rettergangsformer og regler som ikke er vesentlig mindre summariske enn hva der gjaldt ved den tyske standrett. Han tenker antagelig på den „forræderidomstol“ som var foreslått i *utkastet* til beredskapslov, men som ikke ble tatt med i loven.

Det er uten noe holdepunkt i loven når det under omtalen av Heflesaken (s. 179) hevdes at to av de sakkyndige ikke burde ha fungert fordi de hadde handlet tidligere i saken for påtalemyndigheten og var inhabile. En offentlig lege som under etterforskningen har foretatt en undersøkelse etter anmodning av påtalemyndigheten, er ikke inhabil til å opptre under hovedforhandlingen, og især ville det ha vært helt galt ikke å innkalle den lege som hadde foretatt obduksjonen. En annen sak er at det etter omstendighetene kunne ha vært tale om å avhøre ham som vitne i stedet for som sakkyndig. Det er også grunnløst når forf. (s. 183) kritiserer lagmannen i samme sak fordi han ikke gjorde det klart for lagretten at den burde frifinne. Det kan diskuteres om det er korrekt at lagmannen gir uttrykk for sin egen oppfatning av bevisene, men det må iallfall være klart at han ikke har noen plikt til det. Når forf. her vil sondre ettersom lagmannens bevisbedømmelse går i tiltaltes favør eller disfavør, er dette naturligvis et tiltalende standpunkt for en forsvarer, men noe holdepunkt i loven for en slik løsning foreligger ikke.

En del sidebemerkninger om aktuelle spørsmål og institusjoner bry-

ter det inntrykk boken ellers gir av grundighet og objektivitet. Det gjelder f. eks. den udokumenterte kritikk mot prispolitikken, og det gjelder karakteristikken „politisk påvirkede“ med hensyn til påtaleunntakelser overfor tyskerarbeidere. Men at det er enkelte ting som egger til motsigelse, bidrar bare til å stimulere interessen. Jeg tror ingen vil angre på det om de anskaffer boken.

Johs. Andenæs.

Aubert, Vilhelm, Eckhoff, Torstein og Sveri, Knut. Medarbeider: *Norseng, Per*: En lov i sökelyset. Sosialpsykologisk undersøkelse av den norske hushjelplov. Akademisk Forlag, Oslo 1952. 239 s.

„En lov i sökelyset“ representerer et interessant forsøk på tilnærming mellom jus og sosiologi, et forsøk på å bruke metoder og delvis teorier fra det ene faget på tradisjonelle problemstillinger fra det andre. Utgangspunktet er med vilje valgt så enkelt som mulig. Norge fikk 3. desember 1948 en lov om hushjelpers arbeidsvilkår (trådt i kraft 1. jan. 1949), og det er denne lovens bakgrunn og virkninger forfatterne har undersøkt. Intervjuer med 439 hushjelper og husmødre — ca. halvparten fra hver og stort sett fra samme familier — danner basis for undersøkelsen. Det er ingen grunn til å tvile på at svarene er representative for Oslo-området, og spørreteknikken virker pålitelig. Bare noen få spørsmål under avsnittet om „innstillinger“ gir inntrykk av å være ledende. Intervjuingen ble foretatt i 1950.

Undersøkelsen viser at overtredelsenenes antall er meget stort når det gjelder hushjelploven. Blandt de 233 familier som kommer inn i bildet, er det bare 30 hvor det i intervjuene ikke i det hele tatt forekommer opplysninger om overtredelser. Særlig overtres bestemmelsene om arbeidstidens lengde og overtidsbetalingen. Hushjelpene med dårligst arbeidsvilkår — hvor det forekommer flest overtredelser — har gjennomgående også dårligst lønn.

Kjennskap til lovens eksistens — som ikke forutsetter noen viten om selve innholdet — viser ingen sammenheng med antall overtredelser. Derimot er det for husmødrenes vedkommende en svak sammenheng mellom graden av innsikt i normene og etterlevelse av dem, mens det for hushjelpene ikke finnes noen slik sammenheng. Men selv husmødrene med størst innsikt unnlater ikke helt å overtre loven. De overtrer den bare mindre.

Bokas siste kapitler kaster et streif av lys over årsakene til den dårlige etterleving. Alle intervjuobjektene ble bedt om å tolke en bestemt paragraf i loven. Undersøkerne mente paragrafen var av middels vanskelighetsgrad sammenlignet med de andre bestemmelsene, men likevel tyder mye på at minst halvparten av hushjelpene forstod lite eller intet av bestemmelsen. Blant husmødrene var graden av forståelse vesentlig større. Av betydning for etterlevingen er også at det ikke er knyttet noen reell straffetrussel til loven. Årsakene til den manglende straffetrussel kan igjen tilbakeføres til visse sosiologiske relasjoner

blant de som skapte loven, hevder forfatterne i et inspirert sluttavsnitt. Konfliktstoffet blant lovgiverne blir ikledd former og ledet inn i kanaler som gjør det mindre farlig enn det ellers ville vært. Undertiden kan da konflikten få en løsning som leder til avspenning mellom gruppene. Hushjelploven representerer tydeligvis et kompromiss hvor hushjelpene har fått sine materielle rettigheter, mens husmødrene er beskyttet mot drastiske offer ved en ineffektiv håndhevingsmåte.

Muligens går det an å finne mere banale forklaringer enn de forfatterne her opererer med, og sikkert er dette siste avsnittet langt mere spekulativt enn noe annet i boka. Likevel er det neppe tvil om at innføringen av begrep som f. eks. „latente funksjoner“ — funksjoner ukjent for de som berøres av dem — og den stadige letingen etter forekomster som dekkes av slike begreper, kan komme til å vise seg meget fruktbringende også innen retts sosiologien. Når bare letingen foregår i kontakt med en empirisk forskning.

Nils Christie.

Louis le Maire: Kampen mod straffen. Kriminalistiske kroniker. København, Munksgaard, 1952. 244 s. Anm. af professor Ivar Strahl.

Prof. le Maire, utanför Danmark mest känd för en högt skattad avhandling om kastrering, har lämnat sin professur i straffrätt vid Aarhus universitet för att bli direktör för de danska sinnessjukhusen. Han har tagit detta till anledning att samla ett tjugotal tidskrifts- och tidningsartiklar av straffrättsligt eller kriminologiskt innehåll till en bok. Läsaren är honom tacksam för detta men hoppas också, att han icke betraktar boken som sin svanesång. I sin nya ställning bör prof. le Maire få rika tillfällen att bidra till de kriminologiska frågornas belysning genom nya arbeten.

I boken, liksom i sin verksamhet över huvud, framträder prof. le Maire som en mångsidigt intresserad och kunnig reformivrande kriminalist med en levande känsla för det mänskliga i dess olika gestaltningar och ett ideellt patos. Det senare framträder starkt i ett par inlägg i diskussionen om dödstraffet. Intresset för människorna kommer till synes redan i ämnesval sådana som förbrytarspråk, tatuering hos brottslingar och vidskepelse bland dessa.

Förf. hör till dem som vända sig mot den klassiska straffrättens stela system att låta varje brott följas av ett efter brottets svårhet avpassat kvantum av straff. Han har kallat sin bok och den första av artiklarna „Kampen mot straffet“ och önskar, att den kampen föres genom utvecklande av de frihetsberövande skyddåtgärderna, fångelsernas omvandling till öppna anstalter och utbyggande av den villkorliga domen till en kriminalvård i frihet.

I detta sammanhang kommer förf. in på frågan om domstolarnas roll och särskilt på frågan om deras straffmätning. Han tager därvid avstånd från åsikter som anmälaren framställt, särskilt i en rec. av *von Eybens* bok om straffmätning i Svensk juristtidning 1951 s. 401

(se emellertid även Nordisk kriminalistisk årsbok 1950—51 s. 13 och denna tidskrift 1952 s. 153). Anmälaren vill gärna begagna tillfället att klargöra sin mening och försvara den.

Det klassiska straffrättssystemet, vilket dominerade under 1800-talet — det rättvisa straffets tid — härrörde endels från upplysningstidens strävanden att i rättssäkerhetens intresse binda domaren: han skulle hålla sig till brottet och mäta ut en kvantitet av straff som stod i förhållande till detta efter straffskalans anvisningar. I slutet av 1800-talet och under 1900-talet framställdes emellertid krav på individualisering efter brottslingens person. Detta föranledde tillkomsten av en rad institut som för vissa grupper av fall skola användas i stället för bestraffning enligt det klassiska systemet. Dessa institut avse att, i den mån hänsyn till allmänpreventionen det medger, ersätta straffet med en för det särskilda fallet individualpreventivt lämplig åtgärd. Det är givet, att själva brottet ej kan vara ensamt avgörande för deras tillämpning. Brottet är blott en, låt vara en viktig, händelse bland de många i brottslingens liv av vilka man kan draga slutsatser om det individualpreventivt lämpliga. När domstolen överväger, om den skall tillämpa något av de individualpreventivt inriktade instituten, måste den beakta icke endast brottet utan även en mängd andra omständigheter, hänförande sig till brottslingens person, antecedentia, miljö o. s. v.

Nu inställer sig frågan, om icke också utmätandet av det klassiska straffet med tillämpning av straffskalan (och därtill anknutna bestämmelser) bör ske under hänsynstagande till alla dessa omständigheter och åsyfta att finna de straff som är det i det särskilda fallet mest ändamålsenliga, från individualpreventiv synpunkt men också från allmänpreventiv. Det är mycket vanligt, att denna fråga besvaras jakande. Man tycks vara benägen att tro, att det svaret är givet om vederläggningstanken övergives och straffrättsskipningens uppgift förlägges till brottspreventionen. Jag har emellertid besvarat frågan nekande, och det är mot vad jag därvid anfört som le Maire vänder sig.

Min huvudsynpunkt är helt enkelt den, att domstolarna ställas inför en alltför svår uppgift om man ålägger dem att inom straffskalans gränser utmäta det mått av straff som i det särskilda fallet är mest ändamålsenligt. le Maire framhåller själv med rätta, hur föga domarnas utbildning och erfarenhet gör dem rustade för en sådan straffmätning. Men även om en radikal ändring skedde i detta avseende, vilket emellertid möter stora praktiska svårigheter, skulle det ändå vara betänkligt att ge domstolarna befogenhet och därmed skyldighet att inom straffskalan finna det mest ändamålsenliga straffet. Ty, för att nu tala endast om vad som är individualpreventivt lämpligt, straffets effekt på den dömda kan endast gissningsvis bedömas före verkställigheten. Att påstå något annat är, vad frihetsstraffen beträffar, att underkänna försöken att i fångvårdsanstalterna ge de intagna en resocialiserande behandling; i vad mån en sådan lyckas måste nämligen

bero av faktorer som icke kunna förutses, t. ex. vilka människor den dömde träffar i anstalten och hur det ordnas för honom när han lämnar denna. Skall tidslängden av en behandling bestämmas med hänsyn till dennas individualpreventiva effekt, bör bestämmandet, såsom det är föreskrivet beträffande skyddsåtgärderna, ske under behandlingens gång och med hänsyn tagen till erfarenheterna under denna.

Osäkerheten hos en bedömning i domsögonblicket av det individualpreventivt ändamålsenliga straffmättet avhjälpes icke genom att man hänvisar domstolen till att mäta ut straffet efter brottslingens farlighet. Skall därmed menas något annat än just det att domstolen bör söka finna det mest ändamålsenliga straffmättet, drives man till att ange kriterier på farligheten, och därmed hamnar man i en straffmätning av traditionell typ. Så gick det för *Ferri*, när han skulle sätta sin lära om sanktionernas bestämmande efter farligheten i paragrafer.

Det sagda utesluter icke, att man i någon mån, nämligen i den mån hänsyn till rättssäkerheten tillåter det, vid straffmätningen inom straffskalan beaktar ändamålsenligheten. Men jag hävdar, att domstolarna icke böra anses ha *carte blanche* inom den ram straffskalan anger utan böra hålla sig någorlunda till den straffmättingspraxis som utbildat sig. Såvitt jag kan bedöma, är min ståndpunkt den som svensk lagstiftning och praxis intaga.

Med den motsatta ståndpunkten lämnar man, såvitt jag kan se, dörren öppen för det rena kvacksalveriet och riskerar därigenom att kompromettera strävandena att nå fram till en straffrätt med individualpreventivt effektiva åtgärder.

Den väg man måste gå är i stället den som anvisas av skyddsåtgärderna: att låta behandlingens varaktighet bero av dess resultat. Men denna väg är icke att förordas för andra fall än sådana där det kan anordnas — och verkligen anordnas — en behandling vars framsteg kunna iakttagas — och verkligen iakttagas. I det hänseendet brister det i Sverige, vilket fått till följd att de på papperet tidsbestämda frihetsberövande åtgärderna till stor del kommit att i praktiken bli tidsbestämda genom att utskrivning mycket ofta sker ungefär vid den på förhand bestämda minimitidens utgång.

Det förefaller mig vara av underordnad betydelse, om den skillnad som består mellan påföljder, vilkas mått bestämmas i dom, och påföljder, vilkas varaktighet bestämmas under verkställigheten, skall föranleda att de förra kallas straff och de senare något annat, t. ex. skyddsåtgärder. Bäst är nog att undvika att i lagar och domar beteckna somliga påföljder som straff. Att s. a. s. officiellt markera en skillnad mellan straff och icke straff är såvitt jag förstår olämpligt, bl. a. på grund av svårigheten att draga en tillfredsställande gräns kring straffbegreppet.

Frågan om avskaffande av straffbeteckningen eller av straffbegreppet diskuterar förf. i en artikel med titeln „Varför straffa vi?“ Bland

de många andra straffrättsliga frågor som behandlas i det vittspännande arbetet må nämnas den för Sverige aktuella frågan om ärekränkning mot kollektiva enheter.

I sin helhet är boken tankeväckande och instruktiv.

Ivar Strahl.

Stephan Hurwitz: Den danske kriminalret. Almindelig del. 2. hefte (1951) og 3. hefte (1952). G. E. C. Gads forlag, København. Ann. af sekretær i justitsministeriet, lektor *Knud Waaben*.

Professor *Hurwitz* har nu bragt sin fremstilling af den danske kriminalrets almindelige del til afslutning. Efter udsendelsen af 1. hefte i 1950 (anmeldt i NTFK 1950 p. 84—89) fulgte det andet i 1951 og det tredje i 1952. Disse to sidste hefter, omfattende godt 500 sider, skal her omtales. For den, som er meget langt fra at have gennemarbejdet kriminalrettens problemer så grundigt som professor *Hurwitz*, er det en lidt betænkelig sag at skulle bedømme bogen efter ret kort tids læsning. I mange enkeltheder må tilslutning og uenighed bero på et nærmere studium, som naturligvis også kan påvirke opfattelsen af problemernes opstilling etc. Jeg tror dog, at man også efter fortsat arbejde med bogen vil bedømme dens centrale kvaliteter på samme måde som nu. Hertil skal jeg vende tilbage; med lovord, der vanskeligt kan vælges stærke nok, kan man ikke fylde en anmeldelse. I tilknytning til en gennemgang af hovedafsnittene i de to sidste hefter skal der i det følgende fremdrages nogle spørgsmål af større eller mindre vigtighed, naturligvis i nogen grad tilfældigt udvalgt, men fortrinvis blandt de punkter, hvor forskellige opfattelser kan gøre sig gældende.

2. hefte indeholder 4 kapitler: „Handling og årsagsforbindelse“, „Objektive straffrihedsgrunde“, „Tilregnelighed“ og „Tilregnelighed“, altså to afsnit om forbrydelsens objektive side og to om den subjektive, foruden hvad der allerede er sagt herom i 1. hefte. I systematisk henseende svarer de to sidste kapitler til Torps (dog i omvendt rækkefølge), medens de to første betegner et stort fremskridt sammenlignet med Torps §§ 20—25. Torps udgangspunkt i retstridighedslæren var ikke velegnet til at give en klar oversigt over emnerne; han behandlede samtykke som et spørgsmål om den retstridige handlingens objekt, nødret som en simpel anvendelse af reglen om handlefrihedens grænser og nødværge som en særegen udvidelse af handlefriheden (lovlig retshåndhævelse). Hos H. kommer emnerne i en naturlig orden, som fremhæver det enkle forhold, at der gælder nogle modifikationer i hovedreglerne om pålæggelse af ansvar. De enkelte underafsnit handler om den kriminelle handling, kausalitet og adækvans, nødværge, nødret og samtykke. Helt har H. ikke undgået systematiske vanskeligheder; afsnittet om den kriminelle handling hører nært sammen med nogle afsnit i 1. hefte, bl. a. om den kriminelle undladelse og om retstridighed. Det må bero på et skøn, om en ting skal siges i indled-

ningen under grundbegreberne eller senere; noget kunne dog tale for en lidt ændret fordeling i en ny udgave.

H. skriver udførligt om *kausaltitet og adækvans* (p. 232—55) og når til meget smidige formuleringer: en fri, skønsmæssig årsagsvurdering, suppleret af et spørgsmål om udskydelse af visse utypiske følger af en handlemåde.

Afsnittene om *nødværge* og *nødret* (p. 259—96) indledes begge med bemærkninger om begreb og begrundelse og er iøvrigt koncentreret om en klart disponeret kommentar til strfls §§ 13 og 14. — H. er tilbøjelig til at anbefale en indsnævring af nødværgeområdet (p. 260—61); det siges dels, at det altid burde kræves, „at den retskrænkelser, mod hvilken der reageres med nødværge, er af en vis, ikke ubetydelig grovhed“, dels at „afværgelse af angreb på samfundsinteresser uden (truende) individualkrænkelser“ i det hele bør holdes uden for nødværge. I disse retninger ser jeg ikke nogen betænkelighed ved at åbne domstolene en ret vid mulighed for at anse en afværgelse for retmæssig som nødværge, når kravene om forsvarlighed etc. er opfyldt. H. fremhæver også, at der på det sidstnævnte område må kunne ske en afværgelse af alvorligere forbrydelser i nødstilfælde uden særlig lovhjemmel. Men med slige og andre tilfælde for øje synes det ikke hensigtsmæssigt at indsnævre den positive lovhjemmel. Når der hos H. henvises til, at svensk ret kun hjemler nødværge til forsvar for person eller ejendom, må herved bemærkes, at svensk ret modsat strfls § 14 ikke begrænser den beskyttede interesse ved nødret. H. betoner stærkt adgangen til nødret uden positiv lovhjemmel.

Da forf. jævnlig henviser til ældre ret og til straffelovsudkastene, ville det nok under *samtykke* være naturligt at omtale Torps forsøg på at give en almindelig regel om samtykkeabiliteten (U II § 12, se hertil mot. p. 15—16 og imod reglen U III mot. sp. 29—31).

Vigtigst i 2. hefte er de to kapitler om forbrydelsens subjektive side. Kapitlet om *tilregnelser* (p. 310—94) behandler først skyldformerne. I indledningen til afsnittet om *forsæt* betoner H. nødvendigheden af at undgå en skarp modsætning mellem vilje og forestilling i forsæts-teorien, men som en almindelig *tendens* finder han det rigtigt „at anerkende viljen til at begå det kriminaliserede forhold som den primært afgørende faktor i forsætsbegrebet og som det ledende synspunkt ved afgrænsningen af forsæt fra uagtsomhed“ (p. 315—16). Jeg tror, at man tværtimod ved at betone viljen fjerner sig fra det praktiske retsliv. Forsæts-teorien har altid haft en tilbøjelighed til at skyde forårsagelsesdelikter og viljen til resultatet for meget i forgrunden. I praxis er grænsetvivl vedrørende forsætsområdet i langt de fleste tilfælde knyttet til spørgsmålet om, hvad gerningsmanden forstod, indså, vidste, gik ud fra etc., og dette gælder også mange spørgsmål om fremtidige forløb. At man ikke kan fæstne forsætsområdet med sikkerhed hverken ved viljes- eller forestillingsbegrebet, er givet, men det sidste kan give vejledende kriterier, medens man

sjældent kommer nogen vegne ved at spørge om, hvad gerningsmanden har villet.

Under omtalen af *error in persona* og *aberratio ictus* (p. 335—36) fremhæver H., at sondringen kan volde særlig vanskelighed ved injurier. Efter min mening bør man på dette område helt undgå at bruge disse begreber.

Ved *uagtsomheden* kritiserer H. p. 351—52, at strfls § 19 som hovedregel gør uagtsomhed efter alle særlove strafbar; dette anses for farligt, da man risikerer, at der ikke skænkes spørgsmålet om en begrænsning til forsæt omtanke ved særloves udformning. Jeg tror dog ikke, at der er megen grund til kritik af reglen. Det skal kun nævnes, at en reform i overensstemmelse med H.s tanke vistnok ikke er så ligetil rent lovteknisk, og at man vel først må dokumentere uheldige følger af § 19. Exempler kan måske findes. H. nævner kun svangerskabslovens § 6, stk. 1, der „strengt taget måtte føre til det urimelige resultat, at en kvinde kunne straffes for uagtsom abort“. Trods Krabbes forsigtige udtryk vedrørende hjemmelen til at begrænse reglen til forsæt (U. 1939 B p. 195: „måske“, kommentaren p. 557: „vistnok“) kan jeg ikke tænke mig, at nogen for alvor skulle have været i tvivl om, at ordet „afbryde“ i svangerskabsloven betegner en forsættlig handling; jeg synes nærmest, at ordet „forsættligt“ ville være ilde bragt i den sammenhæng (jfr. stk. 4).

I afsnittet om tilregnelighed skal der til slut kun peges på den meget grundige behandling af *retsvildfarelsen* (p. 362—82) samt på forf.s advarsel mod at lukke af for *ansvar uden skyld* (p. 386). Jeg deler ikke H.s betænkelighed ved den seneste modstand mod objektivt ansvar. Mig forekommer det godt at vide, at folk kan frifindes på beværterlovens og visse andre omdiskuterede områder, når det fuldtud er godtgjort, at de i enhver henseende har gjort, hvad man kunne forlange af dem. Og uagtsomhed er jo et meget langmodigt begreb.

Med kapitlet „*Tilregnelighed*“ (p. 395—443) er H. inde på de spørgsmål, som vistnok ligger i centrum af hans interesser. Det ses bl. a. af den meget udførlige omtale af abnormitetsproblemet historiske perspektiv (p. 401—10, endv. 417—19 om fremmed ret); også synspunkterne de lege ferenda er på dette område understreget (p. 440—443). Forf.s fortrolighed med både den lægelige og den retlige problemkreds er meget betydelig og har særlig givet sig udslag i de fortræffelige afsnit om strfls §§ 16 og 17. Man tager næppe fejl i, at forf. med beklagelse og alene af pladshensyn har afstået fra at gå mere ind på enkeltheder m. h. t. retspraxis vedrørende disse bestemmelser.

Forf. gentager sin kritik af udtrykkene „utilregnelig“ og „frifindelse“ i forbindelse med strfls § 17 (p. 434—35, sml. Strafferetsplejen p. 492). Forf.s bemærkninger må tiltrædes, og der er vist heller ikke længere nogen tilbøjelighed i praxis til at tale om utilregnelighed. Derimod synes det vanskeligt at udrydde udtrykket „frifindelse“. Exempelvis kan nævnes en utrykt vestre landsrets dom af 6. oktober 1950 (1299/50), hvor en person var tiltalt for et tyveri begået under

prøveudskrivning fra psykopatanstalterne. Overlægen og retslægerådet anbefalede, at man undlod genindsættelse. Anklagemyndigheden nedlagde blot påstand om, at tiltalte kendtes skyldig i forholdet, men at der ikke iøvrigt blev truffet foranstaltninger over for ham. Tiltalte nægtede sig skyldig og påstod følgelig frifindelse. Retten fandt ham *skyldig* i tyveriet og tiltrådte den retspsykiatriske indstilling, idet man udtalte, at tiltalte vil „under denne sag være at *frifinde* for straf eller andre foranstaltninger“ (på tilsvarende måde i konklusionen). Bedre var det vel at sige, at tiltalte findes skyldig og bør forblive prøveudskrevet, under den anordnede forsorg el. lign. —

Den sidst udkomne del af værket, 3. hefte, omfatter *forsøg og medvirken* samt læren om sanktionerne. Om de to førstnævnte afsnit (p. 451—517) skal kun fremhæves, at disse emner her har fået netop den overskuelige og m. h. t. enkeltspørgsmål tilstrækkelig indgående behandling, som hidtil har været savnet til studiebrug. Krabbes fremstilling er her for knap, medens Torp i sin bog brugte 150 sider. Til afsnittet om medvirken skal dog yderligere gøres en bemærkning om terminologien. Afsnittet hedder: „Flerhed af ansvarspersoner“; derefter i parentes og gåseøjne: medvirken. Det første udtryk omfatter efter H. „alle tilfælde, hvor flere har bidraget til et og samme kriminelle resultat, hvad enten der har foreligget et fælles forbryderisk forsæt — en handlen efter indbyrdes forståelse — eller ej“. Jeg ville finde det mest praktisk at bevare overskriften „Medvirken“ — hvad forf. også gør som sideoverskrift i indledningen. En „medvirkende“ er efter H. en person, som „ikke udfører eller deltager i udførelsen af selve iværksættelseshandlingen“, modsat en „gerningsmand“. Det er et spørgsmål, om en således udformet sondring er hensigtsmæssig; den er det næppe, hvis den indebærer, at straffen aldrig kan nedsættes efter § 23, hvor en person har deltaget i iværksættelsen, eller hvis praxis viser trang til at kalde en person (med)gerningsmand i tilfælde, hvor hans virksomhed ligger forud for iværksættelsen (fx. den som skriver falske dokumenter, der skal benyttes af en anden). Endvidere kolliderer sondringen vistnok med den uagtsomme medvirken. Disse spørgsmål fører imidlertid meget vidt. — H. vil undgå at tale om „meddelagtighed“, fordi dette udtryk historisk er sammenkædet med forældede teorier. Dette argument kunne ramme mange andre ord (fx. retstridighed), og man bør formentlig ikke afskære sig fra at tale om meddelagtighed synonymt med medvirken.

Til afsnittet om *sanktionerne* (p. 518—749) er der en indledning, som handler om ubestemte domme og navnlig fremhæver kravene om en vis proportionalitet og om retskontrol samt de momenter, der skaber en overgang fra bestemte til ubestemte domme: relativ ubestemt-hed, prøveløsladelse, begrænset retskraft. Som inledning til sanktionerne er dette afsnit ikke helt velegnet, men det må erindres, at den egentlige indledning er afsnittene om straf og andre retsfølger (p. 35—59) og om afskaffelse af straf (p. 101—13); i denne sammenhæng hører den ubestemte doms problematik hjemme. Da de nævnte afsnit

om straf og andre retsfølger er temmelig nært knyttet til det gældende danske system, ville jeg anse det for mest hensigtsmæssigt, om de i det væsentlige blev flyttet til det sted, hvor nu kun de ubestemte domme omtales. Under grundbegreberne kan man klare sig med en ret kort oversigt over udvikling, problemstilling og gældende ret.

Efter denne formelle indvending skal det imidlertid fremhæves, at forf. har gjort en meget betydelig indsats ved sin klare og indgående fremstilling af retsfølgerne. Den falder i følgende hovedafsnit: „Frihedsstraf“, „Økonomiske retsfølger“, „Rettighedstab og andre særlige retsfølger“, „Forholdsregler overfor særlige kategorier af lovovertrædere“, „Betingede domme og forsorgsforanstaltninger“ og „Fastsættelsen af sanktion i det enkelte tilfælde“. Medens Krabbes kommentar næsten konsekvent undgår en kriminalpolitisk problemstilling, er redegørelsen for de gældende regler og retspraxis her ledsaget af historiske rids, referat af og henvisninger til dansk, nordisk og fremmed kriminalpolitisk litteratur, statistik, oplysninger om anstaltsforhold og — ikke mindst — vurderinger de lege ferenda. Det er en levende fremstilling, der holder opmærksomheden fast ved retsfølgernes funktion, deres relation til praktiske formål og typer af lovovertrædere. Som et enkelt eksempel kan nævnes, at omtalen af mindstetiden for fængselsstraf giver forf. anledning til kort at nævne debatten om de korte frihedsstraffes berettigelse (p. 533); under fængselsstraffen omtales endvidere sorteringen og behandlingsreglerne. I sammenligning med visse andre afsnit kan man dog finde, at fængsel og navnlig hæfte er meget kortfattet kriminalpolitisk behandlet. — Om fængselsstraf er der kommet til at stå p. 543, at prøveløsladelse efter gældende ret kun kan anvendes, når den idømte straffetid er mindst 1 år.

Forf. anser det for tvivlsomt, om der efter den nyere udvikling af fængselsstraffen er brug for at bevare *hæftestraften* (p. 545). En kort bemærkning herom uden nærmere argumentation må virke overraskende; det var formentlig med rette, at H. på den svenske kriminalistforenings møde i 1949 udtalte (NKÅ 1949—50 p. 74), at den almindelige opfattelse i Danmark anser delingen af frihedsstraffen for praktisk. Hvis fængselsstraffens minimum skulle ned på ca. 7—14 dage, måtte man overveje, i hvilket omfang man ville akceptere (eller risikere) fængselsstraffe på under 30 dage, hvor 30 dage nu er minimum. Men også navnet kan spille en rolle, selvom norsk ret synes at vise, at der kan skabes tradition for anvendelsen af straffen fængsel også ved den mindre kriminalitet.

Om *konfiskation* indeholder bogen et værdifuldt afsnit på 30 sider (p. 568—98), medens Krabbe gav 6 sider kommentar til strfls § 77. Der har på dette område været brug for en fyldigere fremstilling, som tager hensyn til særlovsudvikling og retspraxis i tiden efter 1930, da strfl blev vedtaget, og H. udgav sin afhandling om emnet. Forf. gennemgår ret udførligt den specielle konfiskations retlige karakter og genstande: de farlige ting, produkter, redskaber, corpus delicti og udbytte samt værdikonfiskation. Forf.s bemærkninger de lege ferenda

går i det væsentlige ud på at tilråde en begrænsning af konfiskationens anvendelse (se navnlig p. 575—76); vigtig er fremhævelsen af det rimelige forhold til den begåede forseelse. Den legislative vanskelighed består i at afstikke grænserne for domstolenes skøn; man vil formodentlig ikke kunne give så hensigtsmæssige regler, at der ikke af og til vil være formel hjemmel for helt urimelige resultater. Der er brug for at få konfiskationsspørgsmålet underkastet en undersøgelse, jfr. udtalelsen i betænkningen af 1949 angående strfls kapitler 12 og 13 p. 21 om, at „reglerne i straffelovens § 77 og lignende bestemmelser i særlovgivningen om konfiskation af bestemte genstande og beløb ved lejlighed bør tages op til revision“. H. har naturligvis måttet begrænse sig til de store linier med hovedvægt på fortolkningen af § 77. Til dels med støtte i nyere retspraxis gøres der på flere punkter en anden opfattelse gældende end hos Krabbe. Om konfiskation af instrumenta sceleris hælder forf. til den opfattelse (p. 579), at redskabernes faktiske eller påtænkte benyttelse skal have „en nogenlunde nær sammenhæng med det strafbare forholds iværksættelse og ikke blot med fjernere forberedelseshandlinger“. Dette stemmer med H.s opfattelse i „Konfiskation“ p. 103 ff. m. h. t. strfl 1866 § 34. Det forekommer mig tvivlsomt, om der er tilstrækkeligt grundlag for at indfortolke den anførte begrænsning, som under alle omstændigheder vil være ret vag (da grænsen jo — som nævnt af H. i „Konfiskation“ — ikke kan sættes ved iværksættelsen). Et tilfredsstillende resultat opnås sikkert ved at lade kriteriet indgå i rettens overvejelser angående den fakultative brug af hjemmelen (jfr. Krabbe p. 270); det er næppe på et område som dette, at konfiskationsregler kan blive et relativt farligt redskab i dommerens hånd. — I modsætning til bl. a. *Tore Strömberg* anser H. det ikke for nødvendigt at begrænse begrebet instrumentum til midler ved forsætlige forbrydelser, altså at operere med et såkaldt „finalt“ redskabsbegreb, som fra naturens hånd har et bestemt indhold; H. antyder, at der ved en lovændring kunne være grund til at gå udover de forsætlige handlinger.

Om de nye regler om *rettighedstab* indeholder bogen et udmærket afsnit (p. 604—14). Forf. tager med rette afstand fra den af *Vinding Kruse* fremsatte opfattelse, hvorefter rettigheder frakendt i medfør af straffelovstillægene skulle være automatisk generhvervet ved rettighedsloven af 1951. — H. skriver p. 609, at udelukkelse fra at opnå autorisation i medfør af strfls § 78, stk. 2, også kan ske på grundlag af en udenlandsk dom, og der henvises til strfls § 11. Denne bestemmelse omhandler kun adgangen til at rejse sag i Danmark om frakendelse af en allerede udøvet rettighed, men administrative myndigheder må vel efter forholdets natur være beføjede til at tage en fremmed dom i betragtning ved spørgsmålet om autorisation. — Under *rettighedstab* omtales *udbringelse af riget* i medfør af § 76. Her er det med rette antaget, at en betinget dømt ikke kan udbringes. Dette er overset ved nogle utrykte underrettsdomme, men reglen er næppe heller velbegrundet; det kan være nærliggende at afsige betinget dom og derved

slippe af med den dømte strax. § 76 suppleres dog af fremmedlovgivningen og af adgangen til at sætte vilkår i en betinget dom. — Forf. rejser p. 614 kort det spørgsmål, om lovgivningens ikke udtrykkeligt ophævede vandelskrav er slettet i kraft af strfls § 78, stk. 1. Efter H. må formodningen være for bortfald, for så vidt kravene strider mod §§ 78 og 79. Jeg er tilbøjelig til at mene, at dette er rigtigt. Det må i hvert fald gælde m. h. t. alle autorisationer og godkendelser (bortset fra sagførere), hvor § 78, stk. 2, er udtømmende. Modstående fortolkningsdata frembyder rettighedslovens forarbejder på forskellige punkter (fx. pantelånerloven). Iøvrigt må svaret bero på, om § 78, stk. 1, opfattes som en egentlig retsregel eller som en programudtalelse. Det må herved erindres, at man uden for autorisationers og godkendelsers område ikke kan falde tilbage på et adækvanskriterium.

Det lange afsnit om *forholdsregler over for særlige kategorier af lovovertrædere* (p. 618—89) indledes med omtalen af *ungdomsfængsel*. Gennemsnitsopholdstiden i de senere år opgives her til lidt under 2 år, og der henvises til *Jesper Simonsens* gennemsnitstal for 1. ophold 1933—47: 1 år og 319 dage (NTfK 1952 p. 131). Jesper Simonsen oplyste tillige, at varigheden for årgangene 1946—47 var ca. 4 måneder kortere, omkring 1½ år, ligesom varigheden efter genindsættelse for årgangene 1943 og 1944 var betydelig kortere end de 1 år og 237 dage for hele perioden 1933—44.

Forf. er nærmest stemt for at foreslå afskaffelse af *sikkerhedsforvaringen* (p. 648—49) og erstatte den med lange straffe med smidig prøveløsladelse. Jeg havde det indtryk, at fængselsinspektør *Aage Worms* endnu utrykte foredrag om forvaringen gav grundlag for en ret gunstig vurdering, og mener ikke, at H. har givet afgørende grunde for afskaffelsen. Hvis det behandlingsmæssigt er en fordel at have disse personer forvaret i 6—8 år, må man være betænkelig ved at overgå til tidsbestemte straffe, der ikke kan ventes udmålt i et tilsvarende forhold. H.s tanke om sikkerhedsforvaringens afskaffelse fører til at afbryde forbindelsen med den ubestemt dom på et område, hvor den tidsbestemte vel ikke har særlige positive sider, og hvor der — under hensyn til forstraffenes klare vidnesbyrd — ikke med styrke kan rejses krav om proportionalitet. Jeg ville iøvrigt tro, at en tilgang til klientelet ikke — som H. er inde på — skal ske fra „andre og farligere typer end ejendomsforbrydere“, men netop fra disse, sandsynligvis med en vis nedgang i den gennemsnitlige varighed af forvaringen (foruden de nødvendige lovændringer m. h. t. frister etc.).

H. forstår ordlyden af *strfls* § 73 således, at den giver mulighed for en konkret fastsættelse af et kortere maximum end 18 måneder. Det kan jeg ikke lægge ind i ordene. Men H. tilføjer også, at praxis har fulgt den modsatte opfattelse.

Afsnittet om *strafudmåling* (p. 708—23) er naturligvis præget af den seneste diskussion herom i *von Eybens* bog og anmeldelserne af den; forf. henviser i den første fodnote til denne diskussion og synes at markere et tidehvert i teorien ved at henføre *Theodor Petersens*

afhandling fra 1947 til „den noget tidligere danske litteratur“. — Jeg vil dog mene, at forf. kunne være gået lidt mere udførligt ind på diskussionens principielle spørgsmål; han har jo ved en tidligere lejlighed — kriminalistforeningens møde i 1950 — med styrke rejst spørgsmålet om en vej fremover udenom taxtsystemet. — H. har benyttet det af von Eyben foreslåede udtryk „siderammer“. Det betyder hos H.: „anvisning på strengere eller mildere strafudmåling i tilfælde af skærpende eller formildende omstændigheder eller bestemt nævnte strafforhøjelses- eller -nedsættelsesgrunde“ (p. 710—711). I von Eybens bog p. 16 og 47 er vistnok netop denne forståelse af begrebet lagt til grund, men terminologien er her ikke ganske klart præciseret, og p. 63 nævner von Eyben, at strfls specielle del har 61 siderammer, hvormed der — som nærmere udviklet p. 66 — alene sigtes til de skærpende og formildende omstændigheder, ikke til bestemte tillægsmomenter.

Afsnittet om *sammenstød af forbrydelser* (p. 723—35) er et af de få, der ikke betyder en udvidelse i forhold til Krabbes kommentar. Krabbe fremstillede — ligesom Torp — dette spørgsmål meget grundigt. H. bevarer terminologien „sammenstød af forbrydelser“ og „sammenstød af straffebestemmelser“. Jeg ser egentlig ingen grund til at opretholde det sidstnævnte begreb, som er uden retlig relevans og vistnok egnet til at forvirre, fx når H. skriver, at spørgsmålet om valget mellem konkurrerende straffebud er „et fortolkningsspørgsmål, der i og for sig intet har at gøre med læren om sammenstød af forbrydelser“. Denne fortolkning kan jo normalt ikke løsrides fra selve afgørelsen om, hvorvidt der foreligger en eller flere forbrydelser. Det var snarere praktisk at tale om sammenstød af straffebud i alle tilfælde, hvor flere straffebud kommer i betragtning, og dernæst adskille tilfælde hvor der er og hvor der ikke er flere forbrydelser at pådømme. Er der kun een forbrydelse, behøver man ingen tekniske udtryk herfor. Hos Torp blev udtrykket „konkurrence af straffebud“ — i samme betydning som hos H. — kun brugt rent en passant (p. 826).

Bogens sidste kapitel hedder „*Strafansvarets ophør*“ (p. 750—59) og giver dels en oversigt over ophørs- og bortfaldsgrunde, dels en fremstilling af benådningsinstituttet. I den nævnte oversigt henvises bl. a. til reglerne om tiltalefracfald som et vigtigt supplement til sanktionssystemet. Det er et spørgsmål, om der ikke havde været grund til at give et særligt afsnit herom under sanktionerne; forf.s procesretlige behandling af påtalen berører kun fodnotevis den materielle kriminalrets synsvinkel.

Under benådning omtales *amnesti og oprejsning*. I forbindelse hermed kan nævnes lovene af 1. juni 1947 og 27. maj 1950 (nævnt p. 607), af hvilke den sidste stadig gælder. Som bekendt er det i disse år blevet almindeligt at tale om amnesti i betydningen oprejsning. Det sidste er ikke i sig selv noget helt godt ord, når man tænker på gengivelse af rettigheder i tilfælde, hvor vurderingen af strafværdigheden er stort set uændret. Den almindelige sprogbrug har med rette brugt

ordet oprejsning i tilfælde, hvor der menes en tilkendegivelse om en omvurdering af en mands virke. På linie hermed ligger lov nr. 490 af 9. oktober 1945 om oprejsning til uforskyldt internerede personer og rpl's kapitel 93 a.

Med *benådning* afsluttes bogen. Benådning sker herhjemme meget sjældent ubetinget; det sædvanlige vilkår er straffri vandel i 2 eller 3 år, eventuelt med tilsyn i 2 år. En fremgangsmåde, der er blevet benyttet en del i de senere år, er at sætte afsoningen i bero, normalt i 1 år, eventuelt med tilsyn og pålæg om at gennemgå afvænningskur eller ambulans psykiatrisk behandling. — Som det antydes hos H., er der en væsentlig forskel mellem benådningens anvendelse ved korte og ved længere straffe. På det sidstnævnte område skal prøveløsladelsesreglerne suppleres i et hensigtsmæssigt omfang; benådning sker normalt efter afsoning af den halve straf, et princip der som bekendt er blevet grundigt fraveget over for landssvigere og krigsforbrydere. Bortset fra disse kategorier benådes i disse år ca. 15 % af fangerne i statsfængsel. Disse tilfælde udgør ca. $\frac{1}{3}$ af alle benådninger. — Til forf.s omtale af benådningens grundene kan føjes, at helbredshensyn er afgørende i et ikke helt ringe antal tilfælde og bl. a. imødekommes i nogle sager, hvor benådning ellers efter lovovertrædelsens natur er praktisk udelukket, fx efter motorlovens § 24.

Benådningssager henhører, som nævnt af H., under justitsministeriet; dog ikke al benådning: sager, som er pådømt i den militære retsplejes former, sorteres under forsvarsministeriet, selvom de omfatter borgerlige forbrydelser. Om dette er heldigt, kan diskuteres.

— Efter juridisk anmelderskik skal det nu betones, at ingen må drage urigtige slutninger af den omstændighed, at den nye kriminalret her fortrinsvis er taget som anledning til at fremsætte afvigende meninger om nogle enkeltheder. Værkets værdi ligger jo bl. a. i dets rigdom af enkeltheder og i den belærende og inspirerende virkning, som i en meget lang årrække fremover vil udgå fra dets behandling af detailspørgsmål. Jeg ser i fremstillingen nærmest en tendens til at bringe *for* mange enkeltheder i stykkerne med petit; undertiden kunne disse stykker enten udgå eller af hensyn til textens sammenhæng deles i almindelig text og fodnoter. Som mønster henviser jeg til afsnittet om nødret.

Men til fremstillingens fylde kommer de fortrin, der præger værket bedømt som en helhed: en ypperlig systematik, sproglig klarhed og koncentration og en i bedste forstand pædagogisk form, problemstillingens alsidighed og aktualitet, en nøgtern og smidig metodisk indstilling i juridiske spørgsmål. Ofte peges der på problemer, hvor andre har set rutinemæssigt på en paragraf eller en praxis. Hurwitz' bog vil på bedste måde udfylde ret forskellige behov: den bliver praktikerens håndbog, den studerendes lærebog og udgangspunktet for artikler og afhandlinger. Jeg er overbevist om, at den efter en samlet vurdering må sættes over Torps fra 1905. Men en sådan sammenligning er naturligvis vanskelig. Kriminalvidenskaben har ændret sig radikalt, og for

Torp, der endda var kriminalist af den moderne skole, måtte den opgave at skrive strafferettens almindelige del stille sig meget anderledes end i dag. Der er i Hurwitz' fremstilling af sanktionslæren en stadig bevægelse ud over kriminalrettens rammer. En kriminalret med kriminalpolitisk perspektiv kan imidlertid aldrig blive det samme som en bog om kriminalpolitik. Det forekommer mig derfor at være en tiltalende tanke, om Hurwitz engang skrev en sådan bog, som kunne lette kriminalretten for en del stof og til gengæld give en bredere oversigt over de sidste hundrede års udvikling og nutidens problemer.

Det skulle ikke være nødvendigt at anbefale bogen til fortsat udbredelse. Men jeg tør måske sluttelig udtrykke den tak til professor Hurwitz for hans værk, som en betydelig del af dette tidsskrifts læsere utvivlsomt føler, at de skylder ham, og gerne bringer ham.

Knud Waaben.

Conseil Supérieur de l'Administration Pénitentiaire. Rapport annuel sur l'exercice 1950. Paris 1951.

Det franske fængselsvæsen synes ligesom de øvrige besatte lande at være ved slutningen af sit retsopgør. Der hensidder dog endnu 3—4000 domfældte af denne kategori. Med hensyn til de almindelige kriminelle fanger er udviklingen omtrent som i Danmark. Tallet fra før krigen var steget til det 4-dobbelte i det første år efter befrielsen og er derefter faldet til ca. det dobbelte, hvor det synes at stagnere.

Der tegnes et ret mistrøstigt billede af situationen. Der eksisterer ikke mange til formålet byggede kriminalanstalter, ikke engang isolationstiden har affødt byggeri af betydning, den altovervejende del af bygningerne er tidligere klostre, fæstninger o. lign. I arresthusene, som indtil fornyligt var kommunale, er enrumsmuligheden praktisk taget ikke gennemført.

Beretningen er ganske vist præget af reformiver, men reformerne har meget trange kår på grund af svigtende bevillingsmuligheder. Der arbejdes med forskellige nydannelser, men disse får kun betydning for få procent af de frihedsberøvede.

Nogle af de tilstræbte reformer, navnlig overfor recidivister, synes iøvrigt af tvivlsom værdi. Man er meget indtaget i progressionen, der som regel omfatter 4 stadier, nemlig observation, forbedring, tillid og halvfrihed. Indenfor stadierne foretages undertiden en opdeling i grupper efter forbedringsmulighed. Denne understreges i et kvindes fængsel på en utiltalende måde gennem forskelligt farvede kjoler. Iøvrigt er man meget ængstelig for, at de resocialiseringsbestrebelse, som utvivlsomt udfoldes, skal komme „uopdragelige“ til del. Når behandlingsmulighederne er så begrænsede, som det synes at være tilfældet, kan der være noget rimeligt heri, men på længere sigt er synspunktet jo ganske utilfredsstillende. Fra skandinavisk synspunkt vil man vel sætte særlig meget ind på at stabilisere det psykisk afvigende klientel, som netop rummer de farligste og besværligste. Man

synes imidlertid i Frankrig at have slået sig til ro med en blot internering af den største del af denne gruppe. Denne synsmåde har måske endnu livskraft i Frankrig som en efterfølgende retfærdiggørelse af den utiltalende deportation af vaneforbrydere. Deportationen er nu standset, men i fransk Guyana er den berygtede straffekoloni dog endnu under likvidation. Netop deportationens ophør har skabt store vanskeligheder for moderlandets fængselsmyndigheder, idet man ikke har egnet plads eller hensigtsmæssige behandlingsmuligheder for „les relégués“. I beretningen luftes derfor adskillige steder tanken om at genoptage deportationen, omend under andre og mere humane former.

Les relégués, hvis antal er stadigt voksende, er anbragt under meget utilfredsstillende former i en tidligere fæstning med tilhørende kaserne. Herfra og fra centralfængsler er mindre kontingenter overførte til et observationscentrum i Loos, hvor de opdeles i genopdragelige, asociale og antisociale. De første behandles efter et celleophold i halvfrihed, d. v. s. under former svarende til den svenske frigång, der senere overgår til prøveløsladelse. De asociale anbringes i fængselsasyl og de antisociale i sikker forvaring i et centralfængsel. Flertallet er utvivlsomt psykopater, men psykiatriens virkefelt synes hovedsageligt observationen.

Også for langtidsfanger er oprettet et observationscentrum med psykiatrisk, anden lægelig og psykoteknisk bistand.

Arresthusenes tilstand skildres som gennemgående dårlig og et nedlæggelsesarbejde er derfor igang. Her hensidder foruden varetægtsfanger domfældte med indtil 1 års straf. Det har vist sig umuligt at beskæftige fangerne her. Iøvrigt synes der udfoldet stærke bestræbelser for at forbedre beskæftigelsen, navnlig i pædagogisk retning. Der afholdes kortere træningskursus, i visse tilfælde på frie værkstedsskoler.

Socialtjenesten er under stærk udvikling (først oprettet i 1945), men synes langt fra at have nået de nordiske landes niveau. Prøveløsladelse er stadig udelukket ved travaux forcés. Også undervisningen udvikles, men det samlede antal lærere ca. 70 til en fængselsbefolkning på ca. 35.000 er ikke imponerende. De sanitære forhold skildres i mørke farver. Tuberkulosedødeligheden er 3 gange så høj som i det frie og særlig høj efter mere end 2 års indespærring.

Der går dog som nævnt trods alt en entusiastisk reformånd gennem denne beretning. Beretningen, der indeholder en redegørelse til en slags forvaltningskommission, har et livligt og advokatorisk præg. Der synes også at tiltrænges en kraftig aktion over for de åbenbart træge bevillingsmyndigheder.

Et enkelt punkt, hvor Frankrig synes at have et plus: Der er uddannelseskursus også for de ledende ved fængslerne. Det er vel også her, det er hensigtsmæssigt at begynde med reformerne.

C. Aude-Hansen.

Federal prisons 1951. A report of the work of the federal bureau of prisons. Leavenworth, Kansas, 1952.

Indledningen til beretningen om det federale fængselssystem i U.S.A. anslår dystre toner, Kefauverkommissionen har afsløret kedelige forbindelseslinier mellem organiseret kriminalitet, spillebulevirksomhed, lastefuldhed og politiske magtcentre. Videre berettes om bestikkelse, ungdommens udbredte brug af narcotica og lav standard hos en del af tjenestemandstanden. Fra fængselsverdenen meldes om grusom og uværdig praksis, sammenstuvning af mennesker uden beskæftigelse, mytterier og undvigelse. Kun få af de 150.000 fanger i enkeltstaternes fængsler får berøring med konstruktive og rehabiliterende foranstaltninger.

Af de lysere sider fremhæves nedgang i fangetallet, herunder antallet af unge lovovertrædere i opdragende og korrigerende institutioner. En snes stater har vist positiv interesse for forbedringer, og enkelte har haft fremskridt i oprettelse af specialinstitutioner. En vågnende interesse for individualiseret behandling er kendeligt at spore.

For det federale systems vedkommende noteres bl. a. følgende fremskridt:

1. Gennemført klassifikation.
2. Mindre end $\frac{1}{3}$ i maximum-custody. Ca. $\frac{1}{8}$ i minimum-custody.
3. Enhver legemligt egnet fange er beskæftiget rationelt.
4. Stort overskud i arbejdsdriften. Et enkelt fængsels samlede udgifter blev båret af arbejdsdriften.
5. Ca. halvdelen af fangerne undergår faglig eller akademisk oplæring.
6. Alle fanger bliver fuldstændigt lægeundersøgt, 75 % bliver tilige underkastet psykologisk og psykiatrisk undersøgelse.
7. 85 % af de betinget løsladte bestod prøven, 90 % af de betinget løsladte havde arbejde ved løsladelsen.
8. Næsten hele personalet har gennemgået uddannelse. En tilfredsstillende standard med hensyn til arbejds- og lønningsvilkår synes nået. Personalets forståelse af reformerne synes god.

Af de svage punkter fremhæves bl. a. manglen på effektive metoder til behandling af psykopater, homoseksuelle, alkoholister og unge. Der savnes tilstrækkelig brugbare oplysninger om den psykologiske og psykiatriske indsigt, ligesom der er behov for forskning af den praktiske behandlings værdi.

Af lovgivningsarbejde omtales The Federal Youth Corrections Act. Den giver U. S. distriktsdomstolene særlige beføjelser med hensyn til lovovertrædere under 22 år. Mulighederne er dels de hidtidige — probation eller frihedsberøvelse efter sædvanlige regler, men — som en udvidelse — „to commit prior to sentence to the custody of the Attorney General for study, diagnosis and a recommendation as to treatment needed“. Hvis domstolen har konstateret et foreliggende behandlingsbehov kan overgivelse ske til Attorney General for ubestemt tid

indtil 6 år eller, hvis længere tid kræves, for ubestemt tid, dog højst maksimumstraffen for den pågældende forbrydelse. Der foreligger herefter basis for varieret behandling- eller individuelt behov. Løsladelsen sker ved Youth Correction Division of the Board of Parole. Den kan ikke ske senere end 2 år før maksimumtidens udløb. Denne lov, hvis principper svarer til den flere gange her i tidsskriftet omtalte rammelov, pålægger Bureau of Prisons store organisatoriske opgaver, bl. a. ved tilvejebringelse af varierede behandlingsmuligheder og udbyggede klassifikationscentre. I det hele er man klar over, at klassifikationstanken her vil komme ud for en ildprøve. Problemerne vedrørende fordelingen af fangerne til de forskellige fængsler omtales udførligt.

Om undervisningen oplyses, at 60 % af fangerne deltog i en eller anden form for undervisningsvirksomhed. Fangerne testes med henblik på undervisning. 30 % viste sig „illiterate“.

Ca. $\frac{1}{6}$ af fangerne underkastedes faglig træning i det daglige arbejde (on-job training). Herudover var der træning i særlige værkstedsskoler (flyvemekaniker, værktøjsmekaniker, automekaniker og konformaskinereparatør). Knap $\frac{1}{12}$ af fangerne trænede her. Omskolingerne ved den sidst omtalte træning afholdtes af den produktive arbejdsdrift. Oplæringen er godkendt af lærlingecauthoriteterne, og uddannelsesbevis kan opnås.

Præstevirksomheden betragtes som et integrerende led i rehabiliteringsprogrammet (has made religion an increasingly vital part of our rehabilitation program). For en nordisk synsmåde er det vel tvivlsomt om en religiøs virksomhed kan benyttes på denne måde.

Den lægelige virksomhed foregår i nøje kontakt med sundhedsstyrelsen. På fængselshospitalerne foregår intensiv forskning bl. a. af Malaria.

I administrativ henseende lægges megen vægt på inspektion af anstalterne. Der bringes herved ideer videre fra anstalt til anstalt, og der opnås et personkendskab, der er afgørende ved dispositioner vedrørende anstaltens ledelse. Vedrørende personalet omtales, at der årligt udskiftes $\frac{1}{10}$, hvilket skyldes flugt til det private erhverv. Man håber, at reglen om, at 20 års tjeneste og opnået 50 års alder giver pensionsret, må blive udstrakt til alle, der har med fanger at gøre, ikke blot bevogtningspersonalet, og at dette må give tjenesten den fornødne tiltrækningskraft!

Et betydeligt antal af personalet modtog tilskud til universitetskursus i socialarbejde, psykologi, sociologi, pædagogik og højere landbrugsfaglige emner. Indenfor bevogtningspersonalet søges gennemført træning ved cirkulation mellem posterne.

Udgiften pr. fangedag var ialt 3,27 \$ pr. dag, heraf 2,26 til personaletudgifter. Der er sparet meget gennem arbejdsdriftens resultat. Transportomkostningerne er sat betydeligt ned ved bustransporter (2,2 cents pr. passagermile).

Centraladministrationens arbejde foregår også gennem udgivelse af håndbøger af forskellig art, både praktiske og mere teoretisk betonedede.

Centraladministrationen udøver en ret omfattende arrestinspektion bl. a. for at godkende arrester, der kan modtage federale fanger. Dommen over visse arresters tilstand og virkningen af den politiske udvælgelse af arrestforvarere er hård. Der udøves derfor en betydelig instruktiv virksomhed fra administrationens side, blandt andet ved foredrag og film.

Bureau of prisons har overtaget fængselsstatistikken for hele U.S.A. Beretningens mange statistiske tabeller omfatter dog i hovedsagen kun det federale system. Da afgrænsningen af „federale forbrydelser“ fra et kriminologisk synspunkt er ret tilfældig, skal de lades uomtalte her. Om det samlede antal fanger i enkeltstaternes og de federale institutioner skal dog oplyses, at antallet ved udgangen af 1950 var 167.173 mod 182.330 ved udgangen af 1939. I 1944 var tallet 134.069. For det federale systems vedkommende er tallene de nævnte år 17.069, 19.730 og 18.139.

Carl Aude-Hansen.

Tidsskrifter.

Svensk Juristtidning, årgang 36 (1951) og 37 (1952), hft. 1—6.

I 1. hefte af årgang 1951 findes professor *Ivar Strahls* udførlige anmeldelse af *Alvar Nelsons* doktorafhandling om ærekrænkelser. Der er endvidere grund til at henlede opmærksomheden på dr. *Gerhard Simsons* oversigt over Tysklands og Østrigs juridiske tidsskrifter efter krigen. — I hefte 3 er nogle kortere notitser om *Franz von Liszt*, i anledning af 100 års dagen for hans fødsel, af professorerne *Kinberg*, *Wetter*, *Bergendal*, *Agge*, *Strahl* og *Andenæs*, samt en artikel af dr. *Karl Schlyter* om von Liszt og den svenske kriminalpolitik. — Af indholdet i hefte 6 må nævnes en artikel af *Torsten Eckhoff* om den norske beredskabslovgivning, og der er en 22 sider lang afhandling af *Ivar Strahl* om strafudmåling, skrevet i anledning af *von Eybens* disputats. Det er et vægtigt indlæg i diskussionen om principielle udmålingsspørgsmål. Strahl afviser først farlighedskriteriet som et egnet grundlag for udmålingen og foretrækker i sammenligning hermed „det fra et præventionssynspunkt formålstjenlige“. Han er imidlertid enig med von Eyben i, at praxis ikke i første række hviler på individual- eller generalpræventive formål, og han mener heller ikke det bør være således. Domstolene skal ikke nyde fuld frihed, men have anvisninger på en praxis, der som hidtil — jfr. von Eybens formulering — lægger hovedvægten på handlingens samfundsmæssige forkastelighed, heri medregnet den traditionelle vurdering. Strahl vil ikke tillægge præventionen primær betydning de lege ferenda. Hans tanke er, at sanktionssystemet er dualistisk, og at præventionsformålet alene bør blive det afgørende, når valget står mellem straf og særforanstaltninger, herunder betinget dom.

I 8. hefte findes trykt en festforelæsning af professor *Karl Olivecrona* om „Straffets vara eller icke vara“. Det er ikke revolutionerende synspunkter, der her udvikles, men et forsvar for almenpræventionen som strafformål, ikke uden lighed med tidligere indlæg i samme sag. Olivecrona vender sig mod den stærkt individualpræventive retnings tilbøjelighed til at stemple det bestående straffesystem som et udslag af gengældelse; det er straffen ikke og bør ikke være det. Men den imødekommer et almenpræventivt behov; vigtigere end individuel behandling er det at indprente tanken om det urette i forbrydelsen.

I den løbende årgang er der bl. a. to strafferetlige afhandlinger af docent *Hans Thornstedt*, om det subjektive rekvisit ved ulovlig jagt og om undertrykkelse af dokumenter.

I Juristtidningens rubrik „Aktuelle spørgsmål“ og i notitserne behandles jævnlig spørgsmål fra de kriminalistiske fagområder. Og der er meget andet af interesse: oversigter over domme og nordisk tidsskriftslitteratur, omtale af svensk lovgivningsarbejde etc. Det er hver gang en glæde at modtage og læse det fine og velredigerede tidsskrift.

K. W.

NYUDKOMMEN LITTERATUR.

- Abrahamsen, David*: Who are the Guilty? A Study of Education and Crime. Rinehart & Co., Inc. New York, Toronto. 1952. 340 s.
- Actes des Douze Congrès Pénitentiaires Internationaux 1872—1950*. Index Analytique et des Noms. Publié sous la direction de *Thorsten Sellin*. Stämpfli & Cie, Berne 1952. 323 s.
- Douzième Congrès Pénal et Pénitentiaire International*. La Haye, 14—19 Août 1950. Actes publiés par le Secrétaire-Général du Congrès Dr. *Thorsten Sellin*. Vol. V—VI. Berne 1951. 458 s.—408 s.
- English Studies in Criminal Science*: Detention in Remand Homes. Preface by L. Radzinowicz. Edited by L. Radzinowicz and J. W. C. Turner. MacMillan and Co., Ltd., London 1952. 92 s.
- Haarløv, Tyge*: Administrative Optragelsessanktioner. G. E. C. Gads Forlag. Kbhvn. 1952. 364 s.
- Kriminalstatistik 1950*. Udg. af Det statistiske Departement. Kbhvn. 1952. 72 s.
- Notable British Trials Series*. Trial of Alfred Arthur Rouse. Sec. Edition. Edited by Helena Normanton. William Hodge & Co. London 1952. 315 s.
- Peters, Karl*: Strafprozess. Ein Lehrbuch. Verlag C. F. Müller, Karlsruhe. 594 s.
- Thorsteinsson, Th.*: Fra fremmede Retssale. Tredie Samling. Fra Pickwick til Manstein. Ejnar Munksgaard. Kbhvn. 1952. 224 s.
- Ungdomskommissionens Betænkning*. Ungdommen og Arbejdslivet. J. H. Schultz A/S. Kbhvn. 1952. 194 s.
- Ungdomskommissionens Betænkning*. Ungdommen og Fritiden. J. H. Schultz A/S. Kbhvn. 1952. 331 s.
- Ungdomskommissionens Betænkning*. Den tilpasningsvanskelige Ungdom. J. H. Schultz A/S. Kbhvn. 1952. 328 s.
- Ungdomskommissionens Betænkning*. Samfundet og Ungdommen. J. H. Schultz A/S. Kbhvn. 1952. 72 s.
- War Crimes Trials*. Vol. IX. The Dulac Luft Trial. Edited by Eric Cuddon. William Hodge & Co. London. 1952. 250 s.